

พุทธจิตรกรรม: ประวัติ พัฒนาการ และอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของประชาชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*

BUDDHIST PAINTING: HISTORY EVOLUTION AND INFLUENCE ON THE LIFESTYLE OF PEOPLE IN NORTHEAST

พระครูปลัดไพระพันธ์ ธมฺมวฑฺฒโธ

Phrakrupalad Peerapant Dhammavuddho

พระมหาวิฑูรย์ สิทธิเมธี

Pramahawithun Sittimethi

สมุทร สงวนสิน

Samutr Sanguansin

กาญจนพงศ์ สุวรรณ

Kanchanapong Suwan

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

Mahachuralalongkornrajavidyalaya University Chaiyaphum Buddhist College, Thailand

E-mail: p.pant@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประวัติและ พัฒนาการพุทธจิตรกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2) เพื่อศึกษาความหมายและลักษณะของพุทธจิตรกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3) เพื่อศึกษาอิทธิพลพุทธจิตรกรรมต่อวิถีชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ ทั้งวิจัยในเชิงเอกสาร และภาคสนาม โดยใช้วิธีวิจัยการแบบผสมผสาน ได้กำหนดขอบเขตการวิจัย 3 ด้าน คือ ด้านเอกสาร ศึกษาจากหนังสือและสิ่งพิมพ์ ด้านเนื้อหา เน้นการวิจัยเพื่อประวัติ พัฒนาการ ลักษณะ และความหมายของพุทธจิตรกรรม และอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และด้านพื้นที่ พื้นที่ในการศึกษาวิจัย โดยเลือกการวิจัยแบบเจาะจง

ผลการวิจัยพบว่า

ประวัติและ พัฒนาการจากภาพเขียนที่ปรากฏตาม วัสดุ สถานที่ และพื้นผิวในการสร้างสรรค์ผลงาน เพื่อถวายและถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธรูปศาสนาพร้อมเป็นพุทธบูชา การพัฒนาของพุทธจิตรกรรมต้องเรียนรู้ พัฒนาการควบคู่กับประวัติความเป็นมา พุทธจิตรกรรมได้ปรากฏชัดเจนด้วยฝีมือของชาวบ้านเพราะเคารพและศรัทธาใน

* Received 7 November 2019; Revised 20 December 2019; Accepted 27 December 2019

พระพุทธรูปศาสนาชาวบ้านจึงสร้างรูปเคารพ พุทธจิตรกรรม มีความหมายว่า ภาพเขียนระบายสีบนฝาผนัง อาคาร พุทธสถานเพื่อถ่ายทอด พุทธประวัติ ชาดก คำสอน สัญลักษณ์ คติธรรม วรรณกรรม และเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา และมีวิถีชีวิตชาวบ้านเป็นเกร็ดย่อยแทรกอยู่ในภาพที่เป็นเรื่องหลัก อิทธิพลพุทธจิตรกรรมต่อวิถีชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือประกอบไปด้วย ด้านสังคม คือ เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในสังคม ด้านคติความเชื่อ เชื่อว่า บาป บุญ มีจริง ด้านการศึกษา คือ การศึกษา ศิล สมาธิ ปัญญา เป็นพื้นฐานของคนดี ด้านเศรษฐกิจประชาชนในท้องถิ่นมีรายได้เสริมเพิ่มมากขึ้น

คำสำคัญ: พุทธจิตรกรรม, พัฒนาการ, อิทธิพล

Abstract

The objectives of this research were 1) to study history and evolution of Buddhist painting in Northeast 2) to study the meaning and characteristics of Buddhist painting in Northeast 3) to study the influence of Buddhist painting to people's lifestyle in Northeast. This is Qualitative by using the mixed method research between documents and field research. The scope of research has 3 ways of study. The first way was documented from books and publications, the next one was contents of history, evolution, style and the meaning of Buddhist painting and the last was a specific location of this study.

The result of this research:

The history and evolution of Buddhist painting on material, places and wall that mostly tells the story of Buddhism, moreover the evolution of Buddhist painting was developing together with learning the history of Buddhism as showing from village craft workers. The Buddhist painting on the wall, and Buddhist places that mostly tells the Biography of Lord Buddha, story, tales of the Buddha, Buddha's words, symbol, ethics, literature, and Buddhist story. This is the influence on the lifestyle of people in Northeast was social community consists of belief in sin, merit also the education such as precept, meditation, intellect, and the economy.

Keywords: Buddhist Painting, Evolution, Influence

บทนำ

ภายหลังพุทธปรินิพพาน พุทธบริษัทต้องการน้อมระลึกถึงพระพุทธรูปของพระองค์ และปรารถนาที่จะแสดงความเคารพสักการบูชา ต่่างานพระอานนท์ทูลถามพระพุทธรูปของพระองค์ พระพุทธรูปที่ระลึกถึงสังเวชนียสถาน คือ สถานที่ ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน เป็นสถานที่ระลึกถึงพระพุทธรูป ภายหลังมีพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ 8 แห่ง เรียกว่า “ธาตุเจดีย์” เป็นสถานที่เคารพสักการบูชาของพุทธบริษัท ตามแนวคิดและจินตนาการของพุทธบริษัท เรื่องราวทางพระพุทธศาสนาในคัมภีร์ต่าง ๆ ถูกถ่ายทอดผ่านภาพจิตรกรรมฝาผนังเพื่อให้สามารถเข้าใจหลักธรรมให้เห็นเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น ช่วยโน้มนำจิตใจของผู้คนให้ยึดถือ และปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงสอนไว้ เช่น ถ้ำอชันตา (Ajanta Cave) ที่ประเทศอินเดีย สร้างขึ้นประมาณราวปี พ.ศ. 350 – 550 มีภาพเขียนสีที่มีความงดงามมีชีวิตชีวาด้วยวิธีการเขียนแบบสีปูนเปียก (Fresco) เขียนเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา เช่น ภาพพระโพธิสัตว์ปัทมปาณี ภาพพระนางสิริมหามายาเล่าความฝันต่อพระสวามี ภาพตอนประสูติของพระพุทธเจ้า เป็นต้น ถือได้ว่าภาพเขียนได้ทำหน้าที่ถ่ายทอดเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาและนำมาเป็นสื่อในการเผยแพร่และอธิบายหลักธรรมในสถานที่ต่าง ๆ ที่พระพุทธศาสนาไปถึง ทั้งนี้รวมถึงในประเทศไทยด้วย (มโน พิสุทธิรัตนานนท์, 2547)

จิตรกรรมฝาผนังนอกจากจะมีไว้เพื่อประดับตกแต่งในโบสถ์วิหารให้เกิดสุนทรียภาพแล้ว ยังได้สอดแทรกเรื่องราวหลักธรรมที่พระสงฆ์ใช้เทศนาสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนนำไปปฏิบัติ ปรากฏเป็นภาพเล่าเรื่องนั้นด้วย ฉะนั้นเมื่อพระสงฆ์เทศนาให้ฟัง หูย่อมได้ยิน และตาก็มองโอกาสได้เห็นภาพ ทำให้เกิดความเข้าใจและซาบซึ้งยิ่งขึ้น ข้อความที่ได้ฟังแล้วยังขัดข้องใจก็สามารถทบทวนกับภาพเขียนจนเข้าใจ ภาพจิตรกรรมที่เนื่องในพระพุทธศาสนาจึงมีแบบแผนสืบทอดกันมาเป็นประเพณีอันยาวนาน (สันติ เล็กสุขุม, 2535)

ภาพจิตรกรรมฝาผนังได้เป็นสื่อที่มุ่งสอนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้นำไปประพฤติปฏิบัติ ให้เป็นผู้มีสติ มีคุณธรรม และจริยธรรม รู้ในหลักการรักษาศีลและการทำบุญให้ทาน เพื่อนำไปสู่ความสุขสงบของการดำรงชีวิตของตนและสังคมรอบข้าง นอกจากนี้แล้วยังมีหลักธรรมอย่างอื่น ปรากฏอยู่อีกด้วย ทั้งนี้จะเน้นหนักในด้านใดนั้นขึ้นอยู่กับเนื้อหาของเรื่องที่ช่างหรือจิตรกรได้วาดสื่อออกมา บางภาพนอกจากจะสอนให้ทำความดีละเว้นความชั่วแล้ว ยังอาจสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้ชมเกิดความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติของตนเองให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถอันจะเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่นในสังคมอีกด้วย การแสวงหาความจริงบนพื้นฐานของภูมิปัญญาของท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย ที่สามารถนำมาบูรณาการกับการเรียนการสอน การวิจัย และการบริการวิชาการแก่สังคมด้วย (โกสุม สายใจ, 2560) เพื่อเป็นการจุดประกายให้คนหันมาตระหนักเห็นถึงความสำคัญของการดำเนินชีวิตตาม

หลักพุทธจริยธรรม และภาคตะวันออกเฉียงเหนืออุดมไปด้วยทรัพย์มรดกทางวัฒนธรรม จารีต ประเพณี และวิถีชีวิตทางคติชนของสังคมแต่ละถิ่นโดยมีพระพุทธศาสนาเป็นแก่นของชีวิตมา ทุกยุคทุกสมัย มนุษย์ได้เกี่ยวข้องกับศิลปะซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาที่จำเป็น ในสังคมทั้งในด้านผู้ชื่นชมศิลปะและจิตรกรผู้สร้างสรรค์ผลงาน ฉะนั้นศิลปะจึงมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมาก

ภาพจิตรกรรมเชิงพุทธหรือพุทธจิตรกรรมได้ปรากฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย เป็นงานศิลปะที่ช่างสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อรับใช้พระพุทธศาสนา ได้แก่ จิตรกรรมฝาผนัง (โบสถ์) หอแจก ผืนผ้า มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ ทศชาติชาดก ปัญญาสาชดก พระธรรมคำสอน นิทานพื้นบ้าน สอดแทรกวิถีชีวิตชาวบ้าน ปรีศนาธรรมเอาไว้ ส่งผลให้ เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมอีสาน ที่สะท้อนลักษณะนิสัย บุคลิกภาพของคนอีสานที่มีความ สุขภาพ อ่อนน้อมถ่อมตน เรียบง่าย ตรงไปตรงมา ร่าเริงแจ่มใส สนุกสนาน เป็นสื่อการสอนที่ สร้างความรู้ ความเข้าใจ และจินตนาการที่ส่งผลเชิงบวกต่อพฤติกรรมของคนในสังคมให้อยู่ ร่วมกันอย่างมีความสุข การมีศิลปะจึงส่งผลให้เกิดความสุขได้ เช่น ศิลปะครองชีวิต ดำเนินชีวิต ในมงคลสูตรข้อที่ 8 พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า “ความเป็นผู้มีศิลปะนี้เป็นมงคลอันสูงสุด” จิตรกรรมฝาผนังเป็นศิลปะประจำชาติที่สามารถใช้เป็นประจักษ์พยานแสดงอายุกาลเวลาและ วัฒนธรรมของชาติ ทำให้ทราบถึงวิวัฒนาการความเจริญของชาติไทยในยุคสมัยต่าง ๆ ที่ถูก บรรจงถ่ายทอดเป็นเรื่องราวในจิตรกรรมฝาผนังที่เต็มไปด้วยความประสานกลมกลืนได้ดีเยี่ยม ทำให้เกิดความงามในด้านสุนทรียรส (สมชาติ มณีโชติ, 2529)

ศิลปะที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนามีส่วนสำคัญในการช่วยสืบสานพระพุทธศาสนาให้ เจริญรุ่งเรืองด้วยอิทธิพลพุทธจิตรกรรมความเปลี่ยนแปลงทางสังคมอีสานทำให้ผลงานด้าน ฮูปแต่่มในทุกยุคทุกสมัยจำเป็นต้องมีการศึกษาค้นคว้า ตีความหมาย เพื่อสร้างความเข้าใจที่ ลึกซึ้งในผลงาน ซึ่งจะช่วยเพิ่มความสนใจค้นหารธรรมะที่อยู่ภายใน นอกจากนี้แล้วการ ค้นคว้าวิจัยยังช่วยทำนุบำรุงรักษาผลงานจิตรกรรมให้คงอยู่ตลอดไป ซึ่งจะทำให้ได้ตระหนักถึง คุณค่าของศิลปะอันเป็นมรดกดั้งเดิมของตนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระภิกษุสงฆ์ผู้เป็น เจ้าของสถานที่ เป็นผู้รับผิดชอบในการบำรุงรักษาศิลปะดังกล่าวนั้นยิ่งกว่าใคร ๆ แล้ว ท่าน จะต้องได้รับการอบรมเพื่อให้มีความรู้ เพราะท่านเป็นผู้มีส่วนช่วยเหลืออย่างเต็มที่ในการ บำรุงรักษาโบราณวัตถุ โบราณสถาน และศิลปวัตถุของชาติให้ดำรงอยู่ถาวรสืบไป (ศิลป์ พีระศรี, 2532)

องค์ความรู้ในพุทธจิตรกรรมเป็นสิ่งสำคัญที่จำเป็นต้องมีการจัดการเพื่อช่วยให้ บุคลากรในประเทศ ในองค์กรต่าง ๆ ได้มีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของไทย เป็นการแสวงหาความจริงบนพื้นฐานของภูมิปัญญา ของท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย ที่สามารถนำมาบูรณาการกับการเรียนการสอน การวิจัย และการ

บริการวิชาการแก่สังคมด้วย และเพื่อเป็นการจตุประกายให้คนหันมาตระหนักเห็นถึงความสำคัญของการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธจริยธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงเอาไว้ ด้วยรายละเอียดดังกล่าวนี้ เป็นเหตุให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาค้นคว้าจิตรกรรมฝาผนังในฐานะที่เป็นสื่อที่มีบทบาทในการแสดงหลักพุทธธรรมและได้ถ่ายทอดเนื้อหาธรรมะที่สำคัญไปยังผู้ดูผู้ชมชนนับตั้งแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นกลวิธีการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนา จึงถือได้ว่าผลงานจิตรกรรมเป็นสื่อที่มีคุณค่าที่ควรศึกษา เพื่อให้เราได้สื่อและเข้าใจถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาต่อไป งานวิจัยนี้จึงมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาจิตรกรรมเชิงพุทธในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเรื่องราวที่เขียนได้สะท้อนแนวคิดที่กำหนดวิถีชีวิตและพฤติกรรมของคนในสังคมยุคนั้น ๆ นอกจากนี้สาเหตุของการเกิดขึ้นของจิตรกรรมฝาผนัง ตลอดจนประวัติ พัฒนาการ ลักษณะ และอิทธิพลที่มีผลต่อประชาชนชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนากการพุทธจิตรกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. เพื่อศึกษาความหมายและลักษณะของพุทธจิตรกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3. เพื่อศึกษาอิทธิพลพุทธจิตรกรรมต่อวิถีชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทั้งวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และภาคสนาม โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยการแบบผสมผสาน ดังนี้

1. การศึกษาในเชิงเอกสาร ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา ลักษณะ แนวคิดที่เกี่ยวกับพุทธจิตรกรรม ประวัติ พัฒนาการ และอิทธิพลที่มีต่อวิถีชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2. การศึกษาเชิงคุณภาพ ในภาคสนาม เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา ลักษณะ การพัฒนา กระบวนการสร้าง ในพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้ 1) ทำการศึกษาและคัดเลือก โดยการสุ่มแบบเจาะจง ตามความสำคัญของเรื่อง 2) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย 3) ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์แนวคิด หลักการ ความเป็นมา ลักษณะ ความหมาย การประยุกต์ใช้องค์ความรู้ และกระบวนการในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย 4) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาใน

เชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ แนวคิด หลักการ ความ เป็นมา ลักษณะ เน้นการนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

3. การวิจัยครั้งนี้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Selection) ประกอบด้วยกลุ่มบุคคล 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักหรือกลุ่มผู้รู้ (Key Information) และ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Information) ผู้ซึ่งให้ข้อมูลหลัก (Key Information) ได้แก่ ประชาชนชาวบ้าน หรือบุคคลผู้มีความรู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับพุทธจิตรกรรมในแต่ละพื้นที่ พื้นที่ละ 1 คน จำนวน 6 คน และผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Information) เป็นพระในพื้นที่ ผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุ ประชาชนทั่วไปนักท่องเที่ยว และเด็ก เยาวชน และส่วนงานที่เกี่ยวข้องทั้ง จำนวน 36 รูป/คน ส่วนการกำหนดพื้นที่ในการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการศึกษาวิจัย โดยเลือกการ วิจัยแบบเจาะจง (Purposive Selection) โดยกำหนดเฉพาะเรื่องราวที่ปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนังในสิมอีสานบริเวณจังหวัดขอนแก่น และมหาสารคาม เท่านั้น จำนวน 6 แห่ง ประกอบด้วย วัดป่าเรไร้อยู่ จังหวัดมหาสารคาม, วัดยางทองวราราม จังหวัดมหาสารคาม, วัดโพธาราม จังหวัด มหาสารคาม, วัดมัชฌิมวิทยาราม จังหวัดขอนแก่น, วัดสระบัวแก้ว จังหวัดขอนแก่น และวัด สนวนวาริพัฒนาราม จังหวัดขอนแก่น โดยมีกฎเกณฑ์ในการเลือกพุทธจิตรกรรม ดังนี้ 1) เป็นพุทธจิตรกรรมที่มีความสำคัญและมีความเก่าแก่ในพื้นที่จังหวัดขอนแก่นและจังหวัด มหาสารคาม 2) เป็นพุทธจิตรกรรมที่มีการเขียนขึ้นก่อน พุทธศักราช 2500 3) เป็นพุทธ จิตรกรรมที่ยังมีความสมบูรณ์ มีเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และภูมิ ปัญญาของประชาชนในอดีต 4) เป็นพื้นที่ที่ประชาชนและบุคคลที่เกี่ยวข้องยินดีให้ข้อมูลในการ วิจัย

4. เครื่องมือการวิจัย ในการวิจัยกำหนดใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ประกอบไปด้วย แบบสัมภาษณ์ สมุดจดบันทึก กล้องถ่ายรูปและเครื่องบันทึกเสียง

5. การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลของการวิจัยนี้ ดังนี้ เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary data) ใช้วิธีเก็บข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสารข้อมูล ชั้นทุติยภูมิ (Secondary data) ได้แก่ วรรณคดี ฎีกา และปกรณ์วิเสส บทความ ตำราวิชาการ งานวิจัย เอกสาร ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ ตลอดจนหนังสือ สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ทั้งภาษาไทยและ ภาษาอังกฤษที่เกี่ยวข้องกับจิตรกรรมฝาผนัง งานนิพนธ์ของนักวิชาการร่วมสมัย เอกสารงานวิจัย บทความทางวิชาการ และสิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ที่เผยแพร่บนอินเทอร์เน็ต ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย นี้

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากภาพจิตรกรรมฝาผนังอย่างละเอียด และสัมภาษณ์แบบมี โครงสร้าง จากประชากรกลุ่มเป้าหมาย 1) นำหนังสือและแบบสัมภาษณ์จากมหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ ถึงกลุ่มเป้าหมายเพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวม ข้อมูลการวิจัยในการสัมภาษณ์ 2) สร้างความสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลหลัก และกลุ่มเป้าหมาย

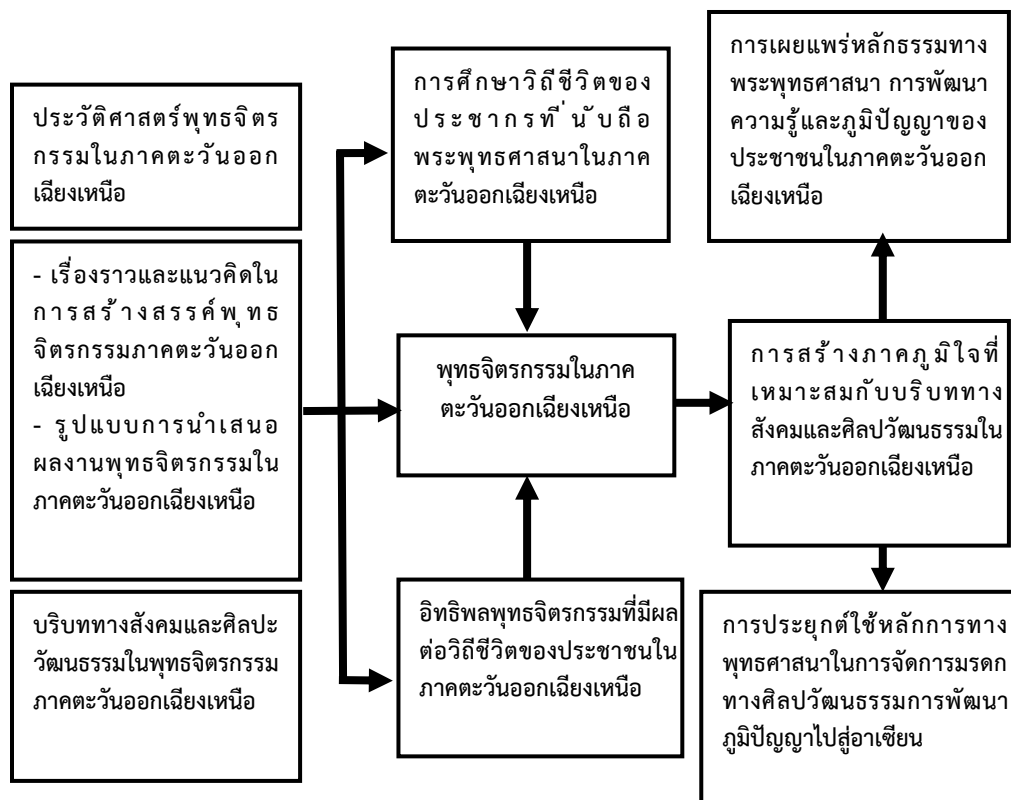

พบปะพูดคุยเพื่อสร้างความคุ้นเคยแจ้งวัตถุประสงค์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล 3) กำหนดนัดหมายวันเวลาสัมภาษณ์เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้เตรียมตัวและเตรียมเอกสารที่เกี่ยวข้องในการเก็บรวบรวมข้อมูล 4) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์กับกลุ่มเป้าหมาย ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักและบุคคลอื่น ๆ โดยใช้วิธีการบันทึกเทป จดบันทึก และการสนทนากับกลุ่มเป้าหมาย

6. การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่รวบรวมทั้งเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลจากการเก็บข้อมูลจากกิจกรรมฝาผนัง และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์ ตีความ แล้วจัดหมวดหมู่ตามความมุ่งหมายของวัตถุประสงค์การวิจัย

7. สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

8. กรอบแนวความคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

1. ประวัติและพัฒนาการจากภาพเขียนที่ปรากฏตาม วัสดุ สถานที่ และพื้นผิวในการสร้างสรรค์ผลงาน เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาหรือถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาพร้อมเป็นพุทธบูชา

การพัฒนาของพุทธจิตรกรรมต้องเรียนรู้พัฒนาการควบคู่กับประวัติความเป็นมา ในสมัยพุทธกาล พุทธจิตรกรรมเกิดขึ้นได้เพราะอาศัยศรัทธาของชาวบ้านสร้างถวายเป็นพระพุทธรูปศาสนา แม้ว่าพระพุทธรูปจะทรงห้าม กาลต่อมาเมื่อพระพุทธรูปเจ้าปรินิพพานแล้ว พุทธจิตรกรรมได้ปรากฏชัดเจนด้วยฝีมือของชาวบ้านเพราะเคารพและศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนาชาวบ้านจึงสร้างรูปเคารพภาพเขียนบนผนัง และคติความนิยมนี้ก็เผยแพร่ออกไปจังหวัดต่าง ๆ

2. พุทธจิตรกรรม มีความหมายว่า ภาพเขียนระบายสีบนฝาผนัง อาคาร พุทธสถานเพื่อถ่ายทอด พุทธประวัติ ชาดก คำสอน สัญลักษณ์ คติธรรม วรรณกรรม และเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา ที่ชาวบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นิยมเรียกภาพเขียนระบายสีเหล่านี้ว่า “ฮูปแต้ม” ลักษณะของพุทธจิตรกรรมส่วนมากเป็นเรื่องพุทธประวัติ ทศชาติชาดก เวสสันดร อดีตพระพุทธรูป พระมาลัย นิทานพื้นบ้าน เช่น สินไซ สุริวงค์ พระลักพระลาม อรพิม ราหูอมจันทร์ และมีวิถีชีวิตชาวบ้านเป็นเกร็ดย่อยแทรกอยู่ในภาพที่เป็นเรื่องหลัก การวางเรื่องราวอาจไม่เป็นไปตามลำดับเหตุการณ์

3. อิทธิพลพุทธจิตรกรรมต่อวิถีชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือประกอบไปด้วย 1) ด้านสังคม คือ เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในสังคมเป็นอย่างดีเป็นสิ่งที่ทุกคนต่างให้ความเคารพนับถือ และ การปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนที่เชื่อมโยงมาจากศาสนบุคคล ศาสนพิธี ศาสนธรรมและศาสนสถานเห็นได้จากรูปภาพพุทธจิตรกรรม 2) ด้านการปกครอง คือ การเมืองการปกครองในระดับต่าง ๆ ทั้งผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหรือเทศบาล ครู อาจารย์ ประพฤติปฏิบัติตามคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมประเพณี ก่อให้เกิดความสามัคคีในการปกครอง 3) ด้านคติความเชื่อ ความเชื่อในด้านพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการปฏิบัติของสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านาน ทำให้คนไทยมีกรอบความคิดและโลกทัศน์เป็นไปตามคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา เชื่อว่า บาบ บุญ มีจริง ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นคำสั่งสอนที่สำคัญที่สุดของสังคมไทย 4) ด้านวัฒนธรรมประเพณี พุทธจิตรกรรมทางพระพุทธศาสนาได้สะท้อนให้เห็นประเพณีต่าง ๆ ทำให้อนุชนรุ่นหลังได้จัดกิจกรรมต่าง ๆ ตาม เช่น งานบุญแห่ผະหวาด เทศน์มหาชาติ การเข้าวัดฟังธรรม เป็นต้น 5) ด้านภูมิปัญญา คือ การเขียนภาพต่าง ๆ ตามผนังโบสถ์วิหาร ใช้สีธรรมชาติมาวาดเป็นภาพ ซึ่งเป็นสีที่ทนทานกว่าสีที่เกิดจากสารเคมี บ่งบอกถึงภูมิปัญญาที่อาศัยสิ่งแวดล้อมมาใช้ประโยชน์ 6) ด้านการศึกษา คือ ศึกษาถึงหลักธรรมที่ปรากฏบนรูปภาพ อันได้แก่ ศิล สมาธิ ปัญญา การทำบุญในพิธีต่าง ๆ 7) ด้านศิลปะคือการใช้ชีวิตที่เรียบง่ายพอเพียง เป็นรูปภาพสื่อถึงความรู้สึก และชื่นชมความงาม 8) ด้านเศรษฐกิจพุทธจิตรกรรมฝาผนังที่กล่าวว่ามีสื่อมวลชนกระจายข่าวไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งทำให้เศรษฐกิจของท้องถิ่นมีความตื่นตัวมากขึ้น

อภิปรายผล

1. ประวัติและพัฒนาการของพุทธจิตรกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาพจิตรกรรมหรือภาพเขียนสีเริ่มปรากฏมาแล้วตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์โดยฝีมือของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ซึ่งเขียนไว้ตามเพิงผาหรือตามผนังของเทือกเขาต่าง ๆ เกือบทั่วภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีอายุอยู่ราว 5,000– 6,000 ปี หลักฐานที่สำคัญได้แก่ ภาพเขียนสีที่บริเวณภูพระบาท อำเภอบ้านฝ้อ จังหวัดอุดรธานี และบริเวณผาแต้ม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เป็นภาพคน ภาพสัตว์ต่าง ๆ ทั้งสัตว์บกและสัตว์น้ำ ต้นไม้ใบหญ้า ฝ่ามือ เครื่องมือจับสัตว์ และภาพสัญลักษณ์ เป็นภาพเขียนง่าย ๆ ปรากฏบนเพิงผา สันนิษฐานว่า น่าจะใช้พักอาศัยและบันทึกเรื่องราวความประทับใจในการดำรงชีวิต ภาพเขียนสีบนผนังหินยุคก่อนประวัติศาสตร์สะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อม ระบบความคิด ความเชื่อจำแนกได้เช่น กรรมวิธีการเขียนภาพ ลักษณะของภาพ สีที่ใช้เขียนมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ในภาคอีสานใช้ศิลปะเป็นสื่อให้คนในกลุ่มสังคมเดียวกันเข้าใจและเป็นสื่อติดต่อกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ศิลปะถ้ำมีลักษณะเป็นศิลปะเพื่อส่วนรวมเรียกว่า “ศิลปะชุมชน” รูปแบบในการสร้างสรรค์ถูกกำหนดขึ้นจากวัฒนธรรม โดยได้รับแรงดลใจต่าง ๆ เช่น คติความเชื่อ ศาสนา หรือพิธีกรรมสภาพแวดล้อมรอบตัวและการดำรงชีพของสมาชิกในสังคมเป็นปัจจัยสำคัญโดยมีวัตถุประสงค์ คือ ศิลปะเพื่อพิธีการ (Ritualistic หรือ Ceremonial Art) ทำขึ้นเนื่องด้วยความเชื่อทางศาสนา ขนบประเพณีประการหนึ่ง และประการที่สองศิลปะทั่วไป (Secular Art) ผู้สร้างมีอิสระทั้งด้านแนวคิด รูปทรง กรรมวิธีแหล่งศิลปะถ้ำในอีสานมีรูปเขียน (Pictograph) มากกว่าภาพที่เกิดจากการสลักหรือขุดขีดลงในเนื้อหิน สอดคล้องกับงานวิจัยของ กรรณิการ์ ตั้งตุลานนท์ ได้กล่าวถึงจิตรกรรมฝาผนังไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดทองธรรมชาติวรวิหาร” ผลการวิจัยพบว่า จิตรกรรมแต่ละภาพมีหลักพุทธธรรมแฝงอยู่ในเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ความเป็นจริงของโลก ความถูกต้องและความดีงามของมนุษย์ ซึ่งหลักพุทธธรรมเหล่านี้จะเป็นแสงส่องทางที่จะนำพาผู้ปฏิบัติไปพบกับชีวิตที่สะอาด สงบ สว่างภาพจิตรกรรมฝาผนังนี้ก็เพื่อให้ผู้ชมได้ศึกษาพระพุทธศาสนามากกว่าเป็นเครื่องประดับตกแต่งผนังโบสถ์วิหารให้สวยงามเท่านั้น (กรรณิการ์ ตั้งตุลานนท์, 2554)

จิตรกรรมส่วนใหญ่พัฒนามาจากเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา และวรรณกรรมพื้นบ้าน กล่าวคือเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับพุทธประวัติ อรรถกถาชาดก อติตพุทธ ปรินชาธรรม พระมาลัย ไตรภูมิ เป็นต้น ส่วนเรื่องราวทางวรรณกรรมพื้นบ้าน เช่น สิ้นไชย (สังข์สินชัย) พระรามชาดก (พระลักพระราม) สุริวงศ์ กาละเกด และท้าวปาจิตต์นางอรพิมพ์ เป็นต้น โดยถ่ายทอดแก่นแท้ของเรื่องราวผ่านภาพที่มีการตัดเส้นใช้สีแบนและอิริยาบถแสดงความรู้สึกที่แตกต่างกันออกไปตามทักษะความสามารถทางเชิงช่างแต่ละคนที่จะรังสรรค์ผลงานนั้นขึ้นมา

จากความเข้าใจของตนเอง สร้างขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ตามผนังโบสถ์วิหาร (หอแจก) ศาลาการเปรียญผนังถ้า ประดับตกแต่งพื้นผนังโหนดน้ำชักน้ำให้ผู้เกิดความศรัทธาต่อพุทธศาสนาส่วนผู้ที่ศรัทธาอยู่แล้วเมื่อได้สัมผัส จะทำให้ซาบซึ้งต่อพระธรรมคำสั่งสอนยิ่งขึ้นจิตรกรรมฝาผนังยังปรากฏคุณค่าด้านต่าง ๆ อาทิ ทางด้านการศึกษาหลักวิชาแบบอย่างฝีมือช่างที่สั่งสมสืบทอดจากอดีต คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี คุณค่าด้านขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี วิธีการดำเนินชีวิตคติความเชื่อของคนในท้องถิ่น จะเห็นได้ว่าภาพเขียนนั้นมิได้จำกัดวัตถุ วัสดุ สถานที่ และพื้นผิวในการสร้างสรรค์ผลงาน แต่จุดประสงค์หลักนั้นก็เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ความเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนาสอดคล้องกับงานวิจัยของอธิการ สุขศรีเรื่อง “การศึกษาพุทธศิลป์ในจังหวัดมหาสารคาม” ที่กล่าวไว้ว่าพัฒนาการการสร้างสมอารยธรรม ตลอดระยะเวลาอันยาวนานมีประชาชนเข้ามาอาศัยและสร้างสมอารยธรรมขึ้นบนดินแดนแห่งนี้ ล้วนผูกพันกับพระพุทธศาสนา สิ่งที่ตามมา คือ ความศรัทธาที่สร้างสรรค์โบราณวัตถุ สอนงตอบพิธีกรรมหรือกิจกรรมทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม (อธิการ สุขศรี, 2550) ไว้ในอุโบสถ ศาลา วิหาร ผนังถ้าตามฝาผนัง บานประตู บานหน้าต่าง หรือเขียนบนผ้า ตู๋ หีบ เป็นต้น โดยเลือกสถานที่ภายในอาคาร เพื่อถ่ายทอดคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยสื่อสารออกมาเป็นภาพเขียนเล่าเรื่องราวโดยตรงบางแห่งก็เขียนอักษรจารึกเพื่อความเข้าใจหลักธรรมอันลึกซึ้งยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นเสน่ห์และเอกลักษณ์ของพุทธจิตรกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออันทรงคุณค่ายิ่ง

2. ความหมายและลักษณะพุทธจิตรกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

พุทธจิตรกรรม มาจากคำ 2 คำ คือคำว่า “พุทธ” และ “จิตรกรรม” พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายไว้ว่า คำว่า “พุทธะ” แปลว่า ผู้ตรัสรู้ ผู้ตื่นแล้ว ผู้เบิกบานแล้ว ใช้เป็นพระนามเฉพาะของพระบรมศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา เรียกเป็นสามัญว่า พระพุทธเจ้า ดังนั้น คำว่า “พุทธะ” ในที่นี้จึงหมายถึง พระพุทธเจ้า หรือพระพุทธศาสนา ส่วนคำว่า “จิตรกรรม” พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ให้ความหมายไว้ว่า จิตรกรรม น. ศิลปะการวาดเขียน, ศิลปะการวาดภาพ จิตรกร น. ช่างวาดเขียน, ช่างวาดภาพ การให้ความหมายของคำว่าจิตรกรรมดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นฐานความหมายของคำว่าจิตรกรรมตามรูปศัพท์ที่มาจากคำในภาษาสันสกฤตว่า “จิตร” (ในภาษาบาลีคำดังกล่าวเขียนว่า จิตต) ในคำนามมีความหมายว่า มีลวดลายหลากหลาย, ภาพเขียน กับคำในภาษาบาลีว่า “กम्म” ซึ่งมีความหมายว่าการกระทำ จิตร + กम्म จึงเป็นที่มาของคำว่าจิตรกรรมอันมีความหมายว่า การเขียนภาพ เป็นความหมายตามตัวอักษรของคำว่า “จิตรกรรม” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546)

ลักษณะของพุทธจิตรกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือภาคอีสาน มีลักษณะ ดังนี้ 1) ส่วนใหญ่มีการเขียนบนผนังด้านนอก 2) การแบ่งพื้นที่ในการวาดไม่มีแบบแผนตายตัว 3) ภาพเขียนมีลักษณะเป็นสองมิติ เบนเรียบ 4) ในการแสดงจุดเด่นและ

ส่วนสำคัญของเรื่องราว ช่างมักแสดงด้วยขนาดหรือสัดส่วนของรูปที่ใหญ่กว่าภาพอื่น 5) ขนาดและสัดส่วนไม่เป็นไปตามความเป็นจริง 6) รูปบุคคลในเรื่องราวต่างๆ นั้นคล้ายกันกับรูปวาดแบบไทยประเพณีแบบภาคกลาง 7) ท่าทางต่าง ๆ ของรูปบุคคลเป็นลักษณะแบบละครรำ 8) รูปส่วนใหญ่ใช้สีน้อย สีหลักมักจะเป็นสีน้ำเงินหรือสีคราม สีดำ สีน้ำตาลแดง 9) การใช้สีและวัสดุอุปกรณ์ของช่าง ส่วนใหญ่ใช้วัสดุอุปกรณ์ที่หาได้จากท้องถิ่น

3. อิทธิพลต่อวิถีชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

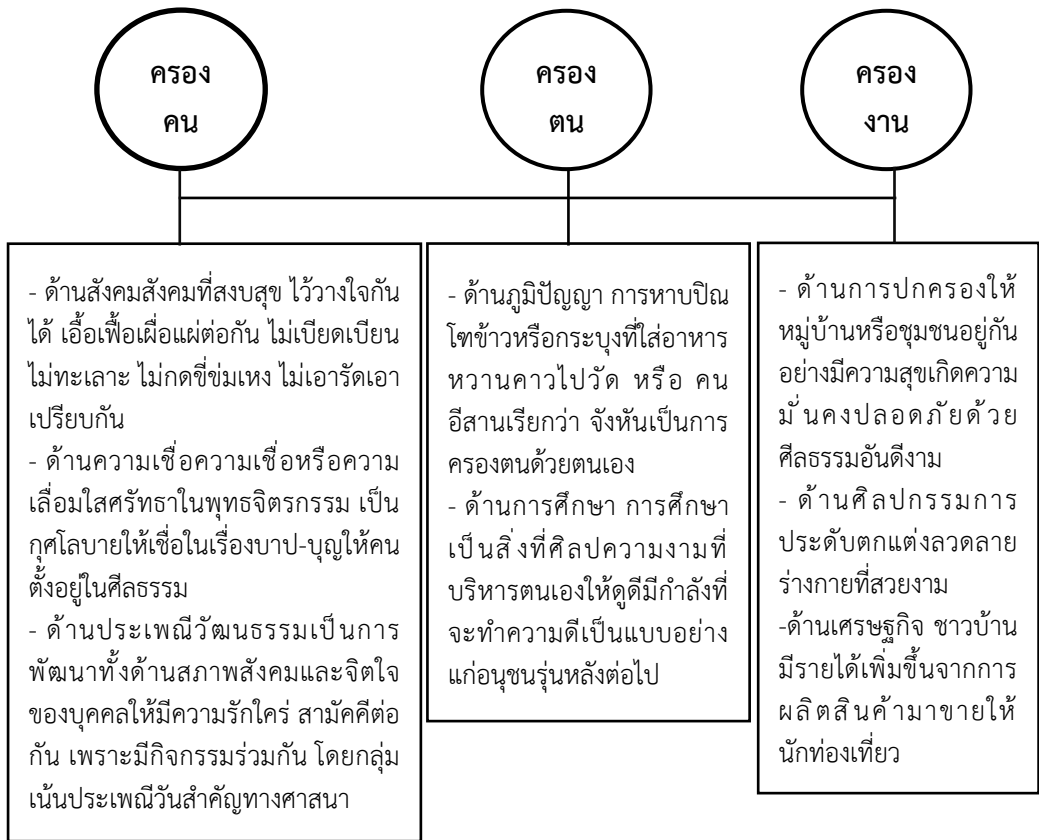
ด้านสังคม ด้านการเมือง การปกครอง ด้านคติความเชื่อ ด้านวัฒนธรรมประเพณี ด้านภูมิปัญญา ด้านการศึกษา ด้านศิลปะ พบว่า ส่วนใหญ่นิยมเขียนแบบอีสานไทยประเพณี และแบบไทยประเพณีรัตนโกสินทร์ การเขียนจิตรกรรมฝาผนังแบบอีสานไทยประเพณีนิยมเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติชุมชน ฮีตสิบสองอันเป็นประเพณีของชาวอีสานที่ปฏิบัติกันมา เพื่อเป็นการถ่ายทอดเรื่องราวของประเพณีสิบสองเดือนของคนอีสานให้รู้กัน การศึกษาพระธรรมมาก่อน สอดคล้องกับรังสรรค์ เจริญพันธ์วิสิณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงสัจจะและรหัสของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมทางพุทธศาสนาในประเทศไทย” ได้กล่าวไว้ว่า พระพุทธศาสนามีอิทธิพลอย่างมากต่อความคิดเห็น ของพุทธศาสนิกชนบางส่วนที่ไม่ได้ใกล้ชิดกับวัดที่เป็นกรณีศึกษา แต่สื่อมวลชนไม่มีบทบาทเพื่อผลทางการดึงดูดพุทธศาสนิกชนให้เข้ามาปฏิบัติธรรม และบริจาคทรัพย์เพื่อ ทำนุบำรุงวัด และดำเนินกิจการต่าง ๆ ของวัด (รังสรรค์ เจริญพันธ์วิสิณ, 2543) ในส่วนการแสดงออกมีความเป็นอิสระที่เรียบง่าย ไม่เคร่งครัด แสดงออกทางความรู้ ความเข้าใจ ตามรสนิยมและทักษะในการศึกษาเล่าเรียน พุทธจิตรกรรมวัดป่าไร่ย์ วัดยางทองวรารามวัดโพธาราม จังหวัดมหาสารคาม วัดมณีนิมิตวิทยาราม วัดสระบัวแก้ว วัดสนวนวาริพัฒนาราม มีความโดดเด่นทางด้านสอนให้คนรู้จักประกอบกรรมดีละเว้นจากกรรมชั่ว สอนให้รู้จักการเสียสละสิ่งของเป็นสาธารณะประโยชน์ต่อส่วนรวมไม่เห็นแก่ตัวหรือเอารัดเอาเปรียบต่อสังคม ไม่ทำลายคนอื่น รู้จักการปกครองตนเองอย่างมีคุณธรรมตามหลักทศพิธราชธรรมในเรื่องมหาเวสสันดรชาดก

องค์ความรู้ใหม่

รูปภาพพุทธจิตรกรรมที่ติดอยู่ฝาผนังเป็นสื่อบอกถึงประวัติความเป็นมาของชาดกที่กล่าวถึงอดีตของพระพุทธเจ้าบำเพ็ญธรรมบารมีในแต่ละภพเพื่อเข้าถึงหนทางพ้นทุกข์ และเรื่องราวต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง สิบไชย พิมพา นิทานปรัมปรา เป็นต้น ถือว่าเป็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่มีหลักศีลธรรมเกี่ยวกับครองคน ครองตน ครองงาน ที่สอดแทรกอยู่ในพุทธจิตรกรรม พุทธจิตรกรรมยังมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น เศรษฐกิจในท้องถิ่นที่มีรูปพุทธจิตรกรรมดียิ่งขึ้น นักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น ทำให้ชาวบ้านมีอาชีพมีรายได้เพิ่มขึ้นจากผลผลิตสินค้ามาขายให้นักท่องเที่ยว นี่ก็คืออิทธิพลของพุทธจิตรกรรม จะเห็นได้ว่าชาวบ้านมีความสามัคคีร่วมมือกันเพื่ออนุรักษ์พุทธจิตรกรรมให้อนุชนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อไป

พุทธจิตรกรรมวิถีชีวิตความเป็นอยู่

สรุป

พุทธจิตรกรรมที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านสังคม ด้านการเมือง การปกครอง ด้านคติความเชื่อ ด้านวัฒนธรรมประเพณี ด้านภูมิปัญญา ด้านการศึกษา ด้านศิลปะ พบว่าด้านการศึกษา ส่วนใหญ่นิยมเขียนแบบอีสานไทยประเพณี และแบบไทยประเพณีรัตนโกสินทร์ การเขียนจิตรกรรมฝาผนังแบบอีสานไทยประเพณีนิยมเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติชุมชน ฮีตสิบสองอันเป็นประเพณีของชาวอีสานที่ปฏิบัติกันมา เพื่อเป็นการถ่ายทอดเรื่องราวของประเพณีสิบสองเดือนของคนอีสานให้ได้รู้กัน เพราะประเพณีดังกล่าวกำลังหายไปตามกระแสความเจริญของสังคมทำให้ช่างและเจ้าอาวาสมีความตั้งใจจริงที่จะสร้างให้เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับเยาวชนและผู้ที่สนใจโดยช่างจะเขียนเรียงลำดับเรื่องราวหรือประเพณีอย่างเป็นระเบียบ ส่วนใหญ่ช่างเป็นผู้มีความรู้มาก่อนได้ศึกษาซึ่งถือว่าเป็นแบบอย่างที่ดีงามสำหรับยุคปัจจุบันนี้ จึงมีความรู้ในด้านนี้ หาเรื่องราวจาก

การศึกษาพระธรรมมาก่อน ในส่วนการแสดงออกจึงได้แสดงออกตามความเข้าใจ จะแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจตามรสนิยมและทักษะในการศึกษาเล่าเรียน พุทธจิตรกรรมวัดป่าเรไรย์ วัดยางทองวราราม วัดโพธาราม จังหวัดมหาสารคาม วัดมิ่งมิถิยาราม วัดสระบัวแก้ว วัดสนวนวาริพัฒนาราม เป็นการศึกษา สอนให้คนรู้จักประกอบกรรมดีละเว้นจากกรรมชั่ว สอนให้รู้จักการเสียสละสิ่งของเป็นสาธารณะประโยชน์ต่อส่วนรวมไม่เห็นแก่ตัวหรือเอาเปรียบต่อสังคม ไม่ทำลายคนอื่น ทำให้เกิดอิทธิพลจากพุทธจิตรกรรมคือรูปแบบของการปกครอง มีคุณธรรมตามหลักทศพิธราชธรรมในเรื่องมหาเวสสันดรชาดก บ้าน วัด โรงเรียน ส่วนราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ

1.1 ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพุทธจิตรกรรมในมิติต่างๆที่เกี่ยวกับพระพุทธรูป เพื่อเสริมสร้างข้อมูลและหลักฐานให้เป็นไปอย่างสอดคล้องสัมพันธ์กัน ทั้งนี้อาจต้องอาศัยข้อมูลทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีควบคู่กันไป

1.2 ควรมีการประชาสัมพันธ์ งานวิจัยในลักษณะนี้ เพราะจะได้ร่วมกันอนุรักษ์และฟื้นฟูพุทธจิตรกรรมทางพระพุทธรูปศาสนาเพื่อให้เด็ก เยาวชนและคนทั่วไปเห็นอิทธิพล คุณค่าในการสืบทอดไปสู่อนุชนรุ่นหลัง

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรให้ความสำคัญที่สื่อให้เห็นเกี่ยวกับวิถีชีวิตการเป็นอยู่ในสมัยนั้น ๆ และพัฒนารูปแบบจิตรกรรมฝาผนังแบบประเพณีอีสานให้มีการสืบทอดต่อไปอาจจะอนุรักษ์และพัฒนา การสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนัง หรือเป็นแนวทางให้ศิลปินรุ่นใหม่ได้รับอิทธิพลของจิตรกรรมฝาผนังอีสานนำไปพัฒนาเป็นงานศิลปะที่เหมาะสมกับสมัยนิยมต่อไป

2.2 หน่วยงานภาครัฐและเอกชนควรให้สิ่งสนับสนุนส่งเสริมบำรุงสถานที่ที่เป็นแหล่งพุทธจิตรกรรมให้มากยิ่งขึ้น พัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับเยาวชนและผู้สนใจ

2.3 ควรมีการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ สำหรับนักศึกษา นักเรียน หรือผู้ที่สนใจ เพื่อถ่ายทอดแนวคิด รูปทรงและกรรมวิธีการสร้างสรรค์งานจิตรกรรม อันจะพัฒนาไปสู่การรับรู้ เข้าใจในองค์ความรู้ ภูมิปัญญา มีความตระหนัก สำนึกผิดชอบต่อสังคม และเลื่อมใสต่อพระพุทธรูปศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- กรรณิการ์ ตั้งตุลานนท์. (2554). ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนังใน พระอุโบสถวัดทองธรรมชาติวรวิหาร. ใน *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- โกสุม สายใจ. (2560). พุทธศิลป์กับการจัดการความรู้. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์*, (3)1 , 1-10.
- มโน พิสุทธิรัตนานนท์. (2547). *สุนทรียวิจักขณ์ในจิตรกรรมไทย*. กรุงเทพมหานคร: โอเดียน สโตร์.
- รังสรรค์ เจริญพันธ์สิน. (2543). การเปลี่ยนแปลงสัญลักษณ์และรหัสของสถาปัตยกรรมและ ศิลปกรรมทางพุทธศาสนาในประเทศไทย. ใน *วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๖*. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- ศิลป์ พีระศรี. (2532). *คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนัง*. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- สมชาติ มณีโชติ. (2529). *จิตรกรรมไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- สันติ เล็กสุขุม. (2535). *จิตรกรรมแบบประเพณีและแบบสากล*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมาธิราช.
- อธิการ สุขศรี. (2550). การศึกษาพุทธศิลป์ในจังหวัดมหาสารคาม. ใน *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการแหล่งการเรียนรู้*. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.